

Een ethische code voor historici (voorstel)

© Antoon De Baets
15 augustus 2005

Noot vooraf: Aansluitend op mijn essay 'Argumenten voor en tegen een ethische code voor historici', verschenen in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 118, nr. 4 (2005) 564-571, volgt hieronder een persoonlijk voorstel voor een ethische code. In prille vorm ontstond het na een lezing over 'De vijf sociale plichten van de historici' in november 1996. Nadien is het vrijwel jaarlijks verfijnd en uitgebreid tijdens hoor- en discussiecolleges over de ethiek van de historici voor geschiedenisstudenten aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Wat volgt is enkel de code, niet de uitvoerige *glossen* die probleemloos bij vrijwel elk van de twintig artikelen zouden kunnen worden geschreven. In lijn met wat ik in het essay heb beweerd, moet dit of een soortgelijk voorstel worden opgenomen door een gezaghebbend gremium van historici en na brede discussie aanvaard, onderwezen, toegepast en vervolgens steeds weer aangepast worden.

INLEIDING

Artikel 1: Bereik

Deze code is bestemd voor academische historici (verder afgekort als 'historici'). Gebruik ervan is ook, *mutatis mutandis*, aanbevolen voor andere beroepshistorici en voor amateur-historici. De code geeft gevolg aan de *Aanbeveling betreffende de status van onderwijzend personeel in het hoger onderwijs* (UNESCO 1997), artikel 22(k): 'Instellingen van hoger onderwijs zijn aansprakelijk voor...het opstellen...van ethische verklaringen of codes om het personeel in het hoger onderwijs de weg te wijzen in zijn onderwijs, wetenschap, onderzoek en aanvullende werk,' en aan de *Constitutie van het International Committee van Historische Wetenschappen* (CISH 2005), artikel 1: 'Het [=CISH] zal de vrijheid van mening en expressie in het domein van het historische onderzoek en onderwijs verdedigen, het misbruik van de geschiedenis tegengaan, en op alle geëigende manieren het respect voor professionele ethische standaarden bij zijn leden verzekeren.'

Artikel 2: Toepassing

Historici zullen deze code gebruiken en erover discussiëren op congressen en tijdens hun onderzoek en onderwijs. Niets in deze code mag geïnterpreteerd worden als in strijd met de geest ervan. Klachten over inbreuken op de code, indien ondersteund met bewijs, verdienen onderzoek door een onafhankelijk en representatief lichaam van historici, dat zo nodig de mening van experts inwint.

KERNTAKEN

Artikel 3: Onderzoek en onderwijs

Historici hebben twee gelijkwaardige en onderling verbonden kerntaken: het zoeken naar historische waarheid (historisch onderzoek) en het overdragen hiervan (publicaties en geschiedenisonderwijs).

UNIVERSELE RECHTEN

Artikel 4: Vrijheid van informatie en meningsuiting

De rechten van historici zijn gebaseerd op de *Universele verklaring van de rechten van de mens* (Verenigde Naties 1948), in het bijzonder artikel 19 dat handelt over vrijheid van informatie – noodzakelijk voor historisch onderzoek – en vrijheid van meningsuiting – noodzakelijk voor publicaties en geschiedenisonderwijs.

VERANTWOORDELIJKHEIDSAFHANKELIJKE RECHTEN

Artikel 5: Academische vrijheid en internationale contacten

- (a) Terwijl historici hun verantwoordelijkheden binnen en buiten de academie vervullen, is artikel 15 van het *Internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten* (Verenigde Naties 1966) van toepassing, in het bijzonder dat de staten het recht van iedereen erkennen '15(1)(c) de voordelen te genieten van de bescherming van de geestelijke en stoffelijke belangen voortvloeiende uit door hem verricht wetenschappelijk werk'; dat de staten maatregelen zouden treffen '15(2) noodzakelijk...voor het behoud, de ontwikkeling en de verbreiding van wetenschap en cultuur'; dat zij zich ertoe verbinden '15(3) de vrijheid te eerbiedigen die onontbeerlijk is voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek'; en dat zij erkennen '15(4) de voordelen die de stimulering en ontwikkeling van internationale contacten en van internationale samenwerking op wetenschappelijk en cultureel gebied met zich brengen.' Artikel 15 (een uitwerking van artikel 27 van de *Universele verklaring van de rechten van de mens*) houdt in dat historici recht hebben op academische vrijheid, inbegrepen het recht om zich autonoom te organiseren. Zij hebben verder recht op het uitwisselen van informatie op internationaal vlak, inbegrepen het recht om te reizen voor wetenschappelijke doeleinden.
- (b) De taken van historici vereisen een lange-termijnengagement en daarom wordt de academische vrijheid van historici het best beschermd door een systeem van vaste aanstellingen.

Artikel 6: Keuze van onderwerpen en institutionele autonomie

Historici hebben het recht om hun onderzoeksonderwerpen en onderwijscurricula te kiezen en vorm te geven zonder politieke of andere niet-wetenschappelijke inmenging.

Artikel 7: Selectie van, toegang tot, en openbaarmaking van informatie

Historici hebben het recht te werken op basis van billijke wetten betreffende auteursrecht, openbaarheid van bestuur, archieven, privacy en diffamatie. Zij hebben het recht

te eisen dat archiefcriteria om documenten te vernietigen of te bewaren niet politiek geïnspireerd zijn en het historische belang passend meewegen, en dat maximale, vrije, en gelijke toegang tot informatie de regel is en geheimhouding de uitzondering.

VERANTWOORDELIJKHEDEN IN HET ALGEMEEN

Artikel 8: Complementariteit

- (a) In hun hoedanigheid van mensen, burgers, beroepsexperts en academici hebben historici algemene verantwoordelijkheden die in de verdragen en verklaringen van de Verenigde Naties en de UNESCO worden bepaald. Ten opzichte van deze algemene verantwoordelijkheden zijn hun specifieke verantwoordelijkheden complementair.
- (b) Historici hebben specifieke verantwoordelijkheden daar zij beschikken over specifieke expertise over het verleden. Om deze verantwoordelijkheden te vervullen, moeten historici de boven beschreven rechten bezitten. Als deze rechten geheel of deels ontbreken, zullen historici proberen hun specifieke verantwoordelijkheden naar best vermogen te vervullen. Bovendien zullen zij discussiëren over conflicten tussen hun algemene en specifieke verantwoordelijkheden (bijvoorbeeld tussen hun verantwoordelijkheid als burgers en hun verantwoordelijkheid als kritische wetenschappers) op congressen en tijdens hun onderzoek en onderwijs, en zullen zij die conflicten afwegen tijdens hun werk.

VERANTWOORDELIJKHEDEN JEGENS DE SUBJECTEN VAN ONDERZOEK

Artikel 9: Respect

Zich bewust van de universele rechten van de levenden en de universele verantwoordelijkheden jegens de doden, zullen historici de waardigheid van de levenden en doden die zij bestuderen respecteren. In het bijzonder is het volgende van toepassing:

Universele verklaring van de rechten van de mens, artikel 12: 'Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige inmenging in zijn persoonlijke aangelegenheden, in zijn gezin, zijn tehuis of zijn briefwisseling, noch aan enige aantasting van zijn eer of goede naam. Tegen een dergelijke inmenging of aantasting heeft een ieder recht op bescherming door de wet.'

Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (Verenigde Naties 1966), artikel 19(3): '[Het recht op vrije meningsuiting] kan...aan bepaalde beperkingen worden gebonden, doch alleen beperkingen die bij wet worden voorzien en nodig zijn: (a) in het belang van de rechten of de goede naam van anderen; (b) in het belang van de nationale veiligheid of ter bescherming van de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden.'

VERANTWOORDELIJKHEDEN BETREFFENDE INFORMATIE

Artikel 10: Toegang

- (a) Als zij toegang krijgen tot historische of andere informatie zullen historici het principe van geïnformeerde toestemming bij interviews en de ethiek van toepassing op het raadplegen van documenten respecteren.

- (b) Historici die toegang krijgen tot gevoelige persoonsgegevens of vertrouwelijke overheidsinformatie onder condities—zoals: bevoorrechte toegang; gedeeltelijke toegang; goedkeuring van de onderzoeksopzet; anonimiteit van informanten, getuigen en respondenten; anonymisering van gegevens; goedkeuring van manuscript; verbod op publicatie—zullen het voordeel in termen van het geschatte informatiesurplus afwegen tegen het nadeel in termen van ongelijke toegang, vertekende informatie of niet-identificeerbaarheid van personen.

Artikel 11: Openbaarmaking

- (a) Historici zullen een proportionaliteitstest hanteren als zij gevoelige persoonsgegevens publiceren. Als het privé-leven en de reputatie van de subjecten van studie in conflict komen met de verantwoordelijkheid om naar de historische waarheid te zoeken, zullen zij beide eerlijk afwegen.
- (b) Historici zullen de wetten betreffende openbaarheid van bestuur en archieven respecteren als zij vertrouwelijke overheidsinformatie publiceren of erover spreken in het openbaar.

VERANTWOORDELIJKHEDEN BETREFFENDE HET WERK

Artikel 12: Integriteit en historische waarheid

Integriteit is de morele basis van het werk van historici. Hun bedoeling is eerlijk naar de historische waarheid te zoeken. Zij zullen de geschiedenis niet misbruiken, dat wil zeggen haar niet gebruiken met de bedoeling te misleiden. Historici zullen zich altijd verzetten tegen het misbruik van de geschiedenis.

Artikel 13: Kritische en objectieve methode

- (a) Historici zullen een kritische en objectieve methode gebruiken.
- (b) Historici zullen onpartijdig zijn en open over hun perspectief op het verleden. Zij zullen maximale politieke, ideologische en financiële onafhankelijkheid ten opzichte van de overheid, opdrachtgevende instanties, pressiegroepen en sponsors nastreven.

Artikel 14: Vrije uitwisseling van ideeën

- (a) Historici zullen hun geconsolideerde onderzoeksresultaten zoveel mogelijk publiceren. Onderzoeksrapporten met een geheim of vertrouwelijk karakter zullen tot een minimum worden beperkt. Beoordeling van collega's zal objectief en onpartijdig uitgevoerd worden en alleen anoniem zijn indien strikt noodzakelijk. Historici wier belangen in conflict zijn of lijken te zijn met die van hun te beoordelen collega's, zullen zich van beoordeling onthouden.
- (b) Historici zullen hun onderzoeksresultaten toetsen in een vrije en openbare uitwisseling van ideeën onder geïnformeerde en verifiërende collega's, studenten en derden. Historici zullen zich tolerant opstellen tegenover afwijkende geïnformeerde meningen.

Artikel 15: Morele oordelen

- (a) Historici zullen alert zijn voor impliciete morele oordelen.
- (b) Historici is het toegestaan om expliciete morele oordelen over hun subjecten van studie te vellen, op voorwaarde dat zij bedachtzaam zijn en de waarden van de tijdgenoten, van de historici zelf en van universele mensenrechtennormen afwegen. Historici zijn niet verplicht om uitspraken te doen over verantwoordelijkheid en schuld van historische actoren of om morele lessen uit het verleden te trekken, maar dienen in gevallen van genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven naar best vermogen het gamma aan mogelijke gefundeerde morele oordelen te schetsen.

VERANTWOORDELIJKHEDEN JEGENS DE SAMENLEVING

Artikel 16: Historisch besef

- (a) De eerste verantwoordelijkheid van de historici jegens de samenleving – begrepen als hun plaatselijke, landelijke en globale gemeenschap – is het vervullen van de andere verantwoordelijkheden vermeld in deze code.
- (b) Artikel 15(1) van het *Internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten* erkent het recht van iedereen om '(a) deel te nemen aan het culturele leven' en '(b) de voordelen te genieten van de wetenschappelijke vooruitgang en de toepassing daarvan.' Daarom zullen historici proberen de vragen die in hun samenleving over het verleden leven naar best vermogen te beantwoorden. Zij zullen het historische besef van hun samenleving bevorderen indien dit gebeurt in de geest van hun andere specifieke verantwoordelijkheden.
- (c) Historici zullen zich inspinnen om de kwaliteit van het geschiedenisonderwijs in basis- en middelbaar onderwijs, inbegrepen de inhoud van geschiedeniscurricula en geschiedenisleerboeken, te vergroten.

Artikel 17: Het recht op herinnering en het verleden in zijn geheel

Herinneringen zijn meningen en als zodanig beschermd door artikel 19 van de *Universele verklaring van de rechten van de mens*, dat de vrijheid omvat om meningen te koesteren en te uiten. Het koesteren van meningen, en dus herinneringen, laat geen uitzondering of beperking toe: daarom heeft elke persoon een herinneringsrecht. Het recht herinneringen te koesteren omvat het recht *geen* herinneringen te koesteren: daarom bestaat er geen herinneringsplicht die aan anderen kan worden opgelegd. Het uiten van meningen, en dus herinneringen, is onderhevig aan de geciteerde beperkingen van artikel 19(3) van het *Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten*. Ondanks het verwerpen van een herinneringsplicht en ondanks het individuele recht van wetenschappers om hun onderwerpen van onderzoek en onderwijs vrij te kiezen, vormen historici een professionele gemeenschap die, als collectief beschouwd, in principe de verantwoordelijkheid heeft om het verleden in zijn geheel te bestuderen en erover te onderwijzen, inbegrepen vergeten of verzwegen onderwerpen.

Artikel 18: Democratie

Historici zullen de democratie steunen daar zij een noodzakelijke voorwaarde is voor hun werk.

VERANTWOORDELIJKHEDEN JEGENS DE HISTORISCHE PROFESSION

Artikel 19: Bescherming

Historici zullen de historische professie en haar bronneninfrastructuur beschermen en bevorderen. Zij zullen externe dreigingen tegen de autonomie van de professie en interne dreigingen tegen haar integriteit bestrijden.

Artikel 20: Solidariteit

Historici zullen collega's en geschiedenisstudenten met respect en sympathie bejegenen. Zij zullen werken voor de rechten van alle leden van de professie wereldwijd. Zij zullen solidair zijn met collega's en geschiedenisstudenten wier rechten worden geschonden.